

ENVER PASCIA, *Diario della Guerra Libica*, a cura di Salvatore Bono, Bologna 1986, 95 sayfa. (Libya Savaşı Günlüğü. Düzenleyen S. Bono)

Türk tarihinin içinde bulunduğumuz yüzyılında önemli bir yeri bulunan Enver Paşa'nın anıları uzun zamandan beri bilinmekle beraber, Türk tarihçileri tarafından kullanılmamıştı. Bunda ne gibi bir gelişmenin etkili olduğuna emin değiliz. Zira kendi dilinde değil de Almanca yayımlanmış bulunması, birinci el bir kaynak olarak kullanılmasını engellemektedir. Libya Harbi üzerine yazılmış eserlerde bunun bizim araştırmacılar tarafından kullanıldığını görmedim. Bununla beraber, Salvatore Bono kendi diline çevirmiş ve yararlı notlar da ekleyerek yayınlamıştır. Nedenleri de çeşitlidir. İlk başta gelen husus Trablusgarp doğumlu olmasıdır. Duygusal bağlantısını bilimsel çalışmalar ile destekleyerek bu yöre ile ilgili çok sayıda eser kaleme almıştır. Bunlar arasında en baş sırada *I Corsari Barbareschi* adlı eser gelmektedir. Diğer önemli bir kitabı da muhakkak Libya üzerine yazdığı büyük kaynakça kitabıdır.¹ Uzun bir makale de, İtalya'da yapılmış *Mağrib* çalışmaları üzerine yazdı. Diğer makalelerini belirtmek şimdilik gerekli değildir. Fakat İtalyan tarihçiliğinde Libya üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda bir hayli artmıştır. Elllerinde bulunan bol malzemeden yararlanıp yayınlar yapmaları sonraki çalışmalara iyi birer kılavuz olacaktır. Kaldı ki S. Bono bunlardan önemli olanları kitabına katmış ve hareketli bir döneme ışık tutmuştur.

Enver Paşa'nın günlüğü 4 Ekim 1911 günü başlayıp 25 Kasım 1912 günü sona ermektedir. Bunları nasıl kaleme aldığı ve sonra Almanca nasıl yayınlandığı üzerinde bir bilgi yoktur. Bununla beraber kendisine yakın bir gazeteciye ilgili izlenimlerini ilettiğine dair belirtiler bulunmaktadır. Bununla beraber iki dile yapılan çeviri ışığı altında bile gene bir Türk ifadesi kendisini göstermektedir. İlk satırdan son satıra kadar geçen süre içinde bunu yakından farkedebiliyoruz. O dönemde iktidara sahip kişiler arasında ve bu arada devletimizin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün belirli evrelerde anılarını kaleme aldığını biliyoruz. Bir de bu metnin esas nüshasına sahip bulunsaydık, tarihimiz kadar edebiyatımız için de iyi bir kaynak sahibi olacaktık. Bu yakınmayı bir kenara bırakıp elimizdeki kitaba dönecek olursak, iyi bir yayın yöntemi uygulandığını göreceğiz ki bu satırlara beni teşvik eden husus budur.

Eser, Francesco Gabrieli bir önsöz yazmıştır (s. 7-8). İtalya'da yayınlanan doğu ile ilgili her türlü esere katkısı bulunan sayın Gabrieli, ülkesinin genişleme siyasetine karşı direnen bir kişiyi aradan geçen zaman içinde saygı ve sempati ile anmaktadır. Giriş kısmında ise (s. 9-16) eserin kaynak değeri üzerinde durulmaktadır. Okuduğu metinlerden aldığı can alıcı satırlarla okurların dikkatini zorlamaktadır. Eser konan notlar sayesinde gelişmelere dair fikir verilmektedir. En önemli taraflardan birisi de konu ile ilgili ana kaynakçadır (s. 89-95). Eserin otantikliği üzerine yapılan tartışmalara yer verdikten sonra, Enver Paşa ile daha önce yaptığı yayınlara değinmiştir. En büyük özellik İtalya'da Libya Harbi üzerine yapılan araştırmaların sıralanışıdır. Bu girişim her iki ülke tarihi için olduğu kadar, ekonomilerinin tutumu karşısında

¹ "Storiografia e fonti occidentali sulla Libia 1510-1910", yaptığım tanıtma, *Belleten* 45/185 (1983) s. 391-393.

Mağrib çalışmalarını şu kitap içinde yayınladı: *Gli studi sul Vicino Oriente dal 1921 al 1970*, yaptığım tanıtma ve ekler: *Belleten* 38/150 (1974) s. 317-334.

da önemlidir. Osmanlı Devleti artık buralarda yeni yatırımlar yapamayacak bir duruma gelmişken İtalyan girişimciler ve bu arada güçlü bankalarından Banco di Roma ise yeni yatırımlara girişmekte ve ayrıca devletini harp açabilmek için finanse etmektedir. Böyle hoş bir ortam içinde gelişen Libya toprakları üzerinde Osmanlı Devleti son bir gayret göstererek ayakta durmağa çabaladı ve Enver Paşa da kendine düşen görevi yerine getirmek için uğraştı ise de başarısız bir sonuçla ülkeye döndü.

Eser küçük boyda ve kolay okunup yararlanılacak bir tarzda hazırlanmıştır. Böylece mütehasıs tarihçiler kadar, şimdi bizim için uzak bir anı kalan Libya'nın canlı bir kesitini bir Türk açısından öğrenmiş olacaklar ve bu çarpışmada İtalyan katkısına da göz atacaklardır. Libya üzerindeki çalışmalarına hız veren Salvatore Bono bu başarılı yayın çalışmasına yenisini kattıktan sonra şimdi yeni bir tane daha hazırlamakta fakat en önemlisi müslüman esirlerin Yeniçağ boyunca İtalya toprakları üzerindeki faaliyeti ve çalışmaları üzerinde durmaktadır ki esas sabırsızlıkla beklediğimiz çalışması budur. Enver Paşa gibi tarihimizde pek az işlenmiş bir kişiyi de incelerken ne kadar geniş bir çalışma alanının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Yayınlanmış kaynakların bolluğu kadar incelemeye açılması gereken daha pek çok malzeme bulunmaktadır. Bunların karşılaştırılmalı bir yayını tarihimizin hareketli bir dönemine ışık saçacaktır. Sayın Profesörü bu başarısından dolayı bir kez daha kutlamaktan kıvanç duyuyorum.

Doç. Dr. Mahmut H. Şakiroğlu